

Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/aruiibfdergisi>

Türkiye’de finansal açıklığın bütçe dengesi üzerine etkisi: 1990-2023 dönemi için bir uygulama

The effect of financial openness on the budget balance in Türkiye: an econometric analysis for the period 1990-2023

Yasin Karadeniz^{a*}

^a Dr. Öğretim Üyesi, Amasya Üniversitesi, Gümüşhacıköy Hasan Duman MYO, Finans-Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, Amasya, yasin.karadeniz@amasya.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3087-3729

MAKALE BİLGİSİ

Makale geçmişi:

Başvuru: 17 Nisan 2025

Kabul: 09 Mayıs 2025

Anahtar kelimeler:

Finansal Açıklık,

Bütçe Dengesi,

ARDL Sınır Testi

Makale türü:

Araştırma makalesi

ARTICLE INFO

Article history:

Received: 17 April 2025

Accepted: 09 May 2025

Keywords:

Financial Openness,

Budget Balance,

ARDL Bounds Test

Article type:

Research article

ÖZET

Bu çalışma, 1990-2023 dönemi için Türkiye’de finansal açıklığın bütçe dengesi üzerindeki etkisini ampirik olarak araştırmaktadır. Çalışma, değişkenlerin özelliklerine bağlı olarak ekonometrik analizde ARDL Sınır Testi yöntemini kullanılmaktadır. Yapılan analiz sonucu elde edilen bulgular, belirtilen dönemde Türkiye’de finansal açıklığın bütçe dengesi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Bulgulara göre, artan finansal açıklık karşısında merkezi yönetimin borçlanma gereğinde azalış olmaktadır. Bu sonuç, Türkiye’de artan finansal açıklığın mali disiplini olumlu bir şekilde etkilediğini ortaya koymaktadır.

ABSTRACT

This paper empirically investigates the effect of financial openness on Türkiye's budget balance over the period 1990–2023. Based on the characteristics of the data series, the Autoregressive Distributed Lag (ARDL) Bounds Testing approach is employed for the econometric analysis. The results indicate that financial openness has a statistically significant effect on the budget balance during the period under investigation. Specifically, the findings suggest that greater financial openness is associated with a reduction in the central government's borrowing requirement. This result implies that increased financial openness contributes positively to fiscal discipline in Türkiye.

* Sorumlu yazar / Corresponding author

E-posta / E-mail: yasinkaradeniz06@gmail.com

Atıf / Citation: Karadeniz, Y. (2025). Türkiye’de finansal açıklığın bütçe dengesi üzerine etkisi: 1990-2023 dönemi için bir uygulama. *Ardahan Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7(1), 49-54. <http://doi.org/10.58588/aru-jfeas.1678690>

1. Giriş

Ulusal ekonomilerin uluslararası finansal piyasalara daha açık ve bağlı hâle gelmesini ifade eden finansal entegrasyonun özellikle gelişmekte olan ülkeler için hem fırsat hem riskler barındırdığı söylenebilir. Finansal entegrasyon sayesinde ülkeye sermaye akışları artabilir, dış kaynaklara erişim kolaylaşabilir ve sonuçta yatırım imkânları genişleyebilir. Buna karşılık entegrasyon, dış şoklara karşı kırılganlığı artırarak makroekonomik göstergelerde dalgalanmalara da neden olabilir.

Birçok makroekonomik gösterge üzerinde ciddi ölçüde etkisi olan önemli bir gösterge olarak bütçe dengesi, finansal entegrasyon sürecinden doğrudan veya dolaylı olarak etkilenebilmektedir. Söz gelimi, sermaye akımlarının artmasıyla birlikte gelir yaratıcı yatırımlar teşvik edilebilirken; ani sermaye çıkışları, döviz kuru baskısı ve faiz oranlarındaki dalgalanmalar kamu borçlanma maliyetlerini artırarak bütçe dengesini olumsuz etkileyebilir. Bununla birlikte literatürde finansal açıklığın çıktı ve tüketimdeki oynaklığı etkilediğine yönelik birtakım çalışmalar bulunmaktadır (Ahmed ve Suardi, 2009; Mirdala vd. 2015; Feriansyah vd. 2018). Dolayısıyla finansal açıklığın gelir ve tüketimdeki oynaklığa etkisinin de bütçe dengesi üzerinde etkili olması muhtemeldir. Çünkü artan oynaklık karşısında devletin anti-konjonktürel politikaları bütçe açıklarına neden olabilir. Buna karşılık yatırım kararları bakımından finansal açıklığın, iyi politikaları ödüllendirerek kötü politikaları cezalandıracağı varsayımı altında hükümetleri daha büyük mali disipline zorlaması söz konusu olabilir. Ek olarak, finansal serbestleşmeyle birlikte riskin uluslararası paylaşımı büyüme oynaklığını azaltması dolayısıyla kamu harcamalarındaki oynaklığı da azaltabilir (Furceri ve Zdzienicka, 2012).

Literatürde finansal açıklığın doğrudan bütçe dengesi üzerine etkisini inceleyen ampirik çalışma sayısı oldukça sınırlıdır. Bunlardan Kim (2004) ile Furceri ve Zdzienicka (2012) finansal açıklığın bütçe açıklarını düşürdüğünü ortaya koyarken; Tytell ve Wei (2004) ise finansal açıklığın bütçe açığını azalttığına dair bir kanıt olmadığını ileri sürmektedir.

Türkiye’de doğrudan finansal açıklığın ya da serbestleşmenin bütçe dengesi üzerine etkisine yönelik ampirik çalışma bulunmamasına karşın, Kepenek ve Yentürk (2001) konuyla ilgili görüşleri dikkate değerdir. Yazarlar 1989 yılından sonra finansal serbestleşmeyle birlikte artan spekülasyon sermaye girişi sonucunda personel ve faiz ödemelerinin arttığını ileri sürmektedirler. Ayrıca yazarların görüşlerine göre, ülkeye giren yabancı paranın sterilize edilmesi için piyasaya sürülen borçlanma kâğıtlarıyla likiditenin kamu tarafından kullanılabilir hâle gelmesi, kamuya gelir yaratmadan harcamalarını artırma fırsatı vermektedir. Sonuçta artan faiz oranlarıyla birlikte gelir yaratma ihtiyacı olmaksızın artan kamu harcamaları (özellikle personel harcamaları) bütçe dengesini olumsuz etkilemektedir (Kepenek ve Yentürk, 2001).

Bu çalışma, Kepenek ve Yentürk (2001) tarafından Türkiye için ortaya koyulan açıklamaları ampirik olarak test ederek, finansal açıklıkla bütçe dengesi arasındaki ilişkiye yönelik ampirik literatürdeki boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın verileri sermaye hareketlerinin serbest bırakıldığı 1989 yılının ertesinden (1990) 2023 yılına kadar olan zaman dilimini kapsamaktadır. Bu kapsamda çalışmanın ilk bölümünde veri setine ve kurulan modele ilişkin bilgilere yer verilmekte ve kullanılan yöntem tanıtılmaktadır. Sonrasında ise yapılan ekonometrik analiz neticesinde ulaşılan bulgular değerlendirilerek çeşitli sonuçlara ulaşılmaktadır.

2. Veri Seti, Yöntem ve Model

Çalışmada Türkiye için 1990-2023 dönemini kapsayan; merkezi yönetim borçlanma gereksinimi (MYBG) ve finansal açıklık (FINOP) değişkenleri kullanılmaktadır. Merkezi yönetim borçlanma gereksinimi için veriler T. C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2025) veri tabanından; finansal açıklık değişkenine ilişkin veriler ise Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (2025) veritabanından derlenmiştir. Burada finansal açıklığın ölçüsü, doğrudan ve portföy yatırımlarındaki hareketlerin toplamının Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla’ya (GSYİH) oranıdır. Ayrıca dönem

içerisinde 1994 ve 2001’de yaşanan iki önemli kriz de kukla değişken olarak modellere dâhil edilmektedir.

Çalışmada kullanılan değişkenlerin durağanlığı geleneksel birim kök testlerinden Phillips-Perron (PP) birim kök testi ile sınanmaktadır. Standart Dickey-Fuller denklemlerinde hareket eden bu test, t_{δ} test istatistiğini modifiye ederek asimptotik dağılımın serisel korelasyondan etkilenmemesini sağlamaktadır. Testin denklemi şu şekilde ifade edilebilir (Mert ve Çağlar, 2019):

$$\tilde{t}_{\delta} = t_{\delta} \left(\frac{\gamma_0}{f_0} \right)^{1/2} - \frac{T(f_0 - \gamma_0)S_{\delta}}{2f_0^{1/2}s} \quad (1)$$

Analizde kullanılan değişkenler farklı düzeylerde durağan olmakla birlikte I(1) olduğundan Pesaran vd. (2001) tarafından geliştirilen ARDL yönteminin kullanımı uygundur. Bu yöntemde hem seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olup olmadığı tespit edilebilmekte hem uzun dönem katsayıları tahmin edilebilmektedir. Eşbütünleşmenin yokluğunu ifade eden temel hipotez, F- sınır testiyle sınanmakta ve test istatistiği üst kritik değeri aştığında reddedilmektedir. Çalışmada kullanılan hata düzeltme modeli şu şekildedir (Pesaran vd., 2001):

$$\Delta y_t = c_0 + \pi_{yy}y_{t-1} + \pi_{yx.x}x_{t-1} + \sum_{i=1}^{p-1} \psi'_i \Delta z_{t-i} + w' \Delta x_t + u_t \quad (2)$$

3. Bulgular

Tablo 1’de değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler yer almaktadır. Buna göre, finansal açıklığın dönem boyunca ortalama %3.17 ve merkezi yönetim borçlanma gereğinin ise %3.85 olarak gerçekleştiği söylenebilir. Diğer yandan merkezi yönetim borçlanma gereği değişkeninin en büyük ve en küçük değerinin arasındaki fark oldukça büyüktür. Bunun nedeni kriz dönemlerinde meydana gelen ani sıçramalardır. Söz gelimi, %12.45’lik değer büyük bir ekonomik krizin yaşandığı 2001 yılına aittir.

Tablo 1. Tanımlayıcı istatistikler

	Ortalama	Standart Sapma	En Büyük	En Küçük	Gözlem
finop	3.171	1.426	6.686	1.005	34
budget	3.851	3.025	12.452	0.583	34

Çalışmada kullanılan değişkenlere ilişkin birim kök test sonuçları Tablo 2’de gösterilmektedir.

Tablo 2. PP birim kök testi sonuçları

	Sabit	Sabit & Trend
Budget	-2.126	-2.353
finop	-3.549**	-3.631**
D(budget)	-5.110***	-4.960***
D(finop)	-	-

Not: *** ve ** sırasıyla %1 ve %5 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir. Kritik değerler %1, %5, %10 anlamlılık düzeyine göre sırasıyla sabitli modelde -3.646, -2.954, -2.616; sabit ve trendli modelde -4.263, -3.553, -3.210

Tablo 2’de yer alan sonuçlara göre finop değişkeni düzeyde durağan iken, budget değişkeni birinci farkında durağanlaşmaktadır. Değişkenler farklı düzeylerde ancak birinci dereceden entegre olduklarından, aralarındaki eşbütünleşik ilişkinin ve katsayıların tespit edilmesi için ARDL yönteminin uygulanması uygun olmaktadır.

Tablo 3. F testi ve hata düzeltme sonuçları

F statistics	Signif.	I(0)	I(1)	CointEq(-1)
15.549 ^a	5%	5.29	6.175	-0.406 ^b (0.000)
	1%	7.87	8.96	

Not: Parantez içi olasılık değerleridir. Uygun modele Schwarz Bilgi Kriterine göre karar verilmiştir.

^a t-istatistik -4.770 ve %1 önem düzeyinde anlamlıdır.

^b t-istatistik -5.675 ve %1 önem düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 3’de yer alan F testi ve hata düzeltme sonuçları, iki değişken arasında uzun dönemde eşbütünleşik bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca kısa dönemde meydana gelen sapmalar yaklaşık 2.5 yılda düzelerek uzun dönem dengesine ulaşılmaktadır.

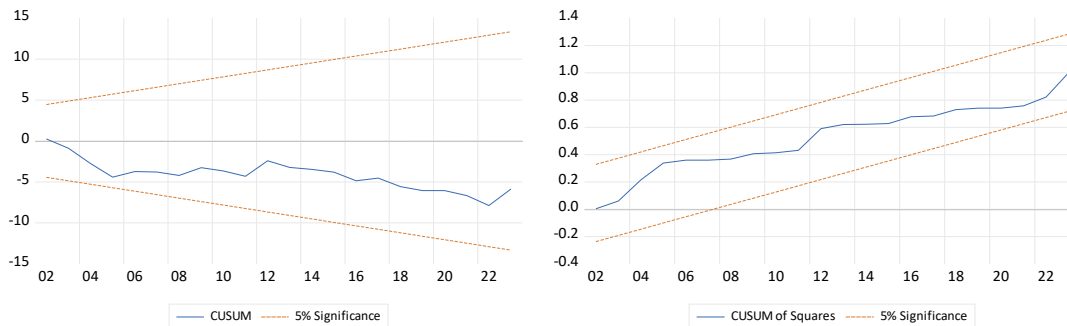
Tablo 4’te kurulan ARDL modeline ilişkin tanısal testlere yer verilmektedir. Sonuçlardan modelde otokorelasyon problemi bulunmadığı ve sabit varyans koşulunun sağlandığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte model kurma hatası bulunmamakta ve kalıntılar da normal dağılmaktadır.

Tablo 4. ARDL sınır testine ilişkin tanısal testler

Testler	İstatistik	Olasılık
Breusch-Godfrey Otokorelasyon LM Test	4.602	0.1001
Breusch-Pagan-Godfrey Değişen Varyans Testi	1.134	0.8888
Ramsey Reset Testi	2.90	0.1000
Jarque – Bera Normallik Testi	4.185	0.1233

Grafik 1 ve 2’de yer alan cusum grafikleri kurulan modelin istatistiki olarak %5 güven aralığında istikrar koşulunu sağladığını göstermektedir.

Grafik 1 ve Grafik 2. CUSUM ve CUSUMQ Grafikleri

Tablo 5’teki gösterilen sonuçlara göre, finansal açıklık (finop) değişkeni istatistiki olarak %1 önem düzeyinde anlamlılığa sahiptir. Ayrıca istatistiki olarak 1994 kuklası %10 ve 2001 kuklası ise %1 önem düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Finansal açıklıktaki (finop) 1 birimlik artış karşısında merkezi yönetim borçlanma gereğinde

(budget) 1.94 birimlik bir azalma meydana gelmektedir. Bununla birlikte 1994 kriz yılının merkezi yönetim borçlanma gereğine etkisi negatifken (azalış yönlü), 2001 krizinin etkisinin pozitif (artış yönlü) olduğu görülmektedir.

Tablo 5. Uzun dönem katsayı sonuçları

Bağımlı Değişken: budget	Katsayı	t-İstatistiği	Olasılık Değeri
finop	-1.941***	-3.786	0.0007
dum94	-7.493*	-1.956	0.0605
dum01	16.941***	3.994	0.0004
C	10.031***	5.620	0.0000

Not: ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir.

Tablo 5’ten de görüldüğü üzere 1994 kriz yılında borçlanma gereğindeki düşüş söz konusudur. Bunun nedeninin bu yılla birlikte bütçede faiz dışı fazla hedefi koyulması olduğu söylenebilir. Ayrıca 5 Nisan’da açıklanan istikrar paketinde gelir arttırıcı ve gider azaltıcı ciddi tedbirler yer almaktadır. Buna karşılık 2001 yılındaki krizin daha derin ve daha güçlü bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Bu yılda GSYH’de nispeten daha büyük bir düşüş yaşanırken, çok yüksek düzeylere ulaşan faiz oranlarının da etkisiyle giderlerde ciddi oranda artış söz konusudur.

4. Sonuç

Bu çalışma, 1990–2023 dönemi için Türkiye’de finansal açıklığın bütçe dengesi üzerindeki etkisini inceleyerek, literatürdeki önemli bir boşluğu ampirik olarak doldurmayı amaçlamaktadır. ARDL sınır testi yöntemiyle gerçekleştirilen analizin sonucu, finansal açıklığın merkezi yönetim borçlanma gereği üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönlü bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer bir ifadeyle, finansal açıklığın artmasının merkezi yönetimin borçlanma gereğini azalttığını ve dolayısıyla mali disiplin üzerinde pozitif bir etki yarattığını göstermektedir.

Bu sonuç, sermaye hareketlerinin serbestleşmesiyle birlikte dış kaynaklara erişimin kolaylaşmasının, kamu harcamalarının finansmanını daha verimli kılabilceği ve gelir yaratıcı faaliyetlerin desteklenebileceği varsayımıyla örtüşmektedir. Aynı zamanda bu çalışma, finansal açıklığın kamu maliyesi üzerinde “disipline edici” bir rol oynayabileceğini ileri süren Kim (2004) ve Furceri ve Zdzienicka (2012) gibi çalışmalara da teorik ve ampirik düzeyde paralellik göstermektedir. Diğer yandan Türkiye özelinde, Kepenek ve Yentürk’ün (2001) finansal serbestleşme sonrası dönemde artan kamu harcamalarının bütçe dengesi üzerindeki baskısını vurgulayan değerlendirmeleri bu çalışmanın ampirik sonuçlarıyla desteklenmemektedir.

Son olarak bu çalışma, araştırmacılar tarafından gelecekte farklı finansal açıklık göstergeleri kullanılması, ayrı ayrı bütçe kalemleri üzerindeki etkilerin araştırılması suretiyle geliştirilebilir.

Yazar Katkı Oranı Beyanı

Tüm süreç sorumlu yazar Yasin Karadeniz tarafından yürütülmüştür.

Destek Beyanı

Bu çalışma için herhangi bir kurumdan destek alınmamıştır.

Kaynaklar

- Ahmed, A. D. & Suardi, S. (2009). Macroeconomic volatility, trade and financial liberalization in Africa. *World Development*, 37(10), 1623–1636.
- Feriansyah, F., Achsani, N. A. & Irawan, T. (2018). The effect of financial liberalization and capital flows on income volatility in Asia-Pacific. *Buletin Ekonomi Moneter dan Perbankan*, 20(3), 257–278.
- Furceri, D. & Zdzienicka, A. (2012). Financial integration and fiscal policy. *Open Economies Review*, 23, 805–822.
- Kepenek, Y. & Yentürk, N. (2001). *Türkiye ekonomisi* (12. basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kim, W. (2004). Does capital account liberalization discipline budget deficit? *Review of International Economics*, 11(5), 830–844.
- Mert, M. & Çağlar, A. E. (2019). *EViews ve GAUSS uygulamalı zaman serileri analizi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Mirdala, R., Svrčeková, A. & Semančíková, J. (2015). On the relationship between financial integration, financial liberalization and macroeconomic volatility. *MPRA Paper*, 66143.
- Pesaran, M. H., Shin, Y. & Smith, R. J. (2001). Bounds testing approaches to the analysis of level relationships. *Journal of Applied Econometrics*, 16(3), 289–326.
- T. C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2025). *Ekonomik ve sosyal göstergeler*. <https://www.sbb.gov.tr/ekonomik-ve-sosyal-gostergeler/#1540021349004-1497d2c6-7edf> (Erişim tarihi: 03.02.2025)
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2025). *EVDS tüm serileri*. <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket> (Erişim tarihi: 03.02.2025)
- Tytell, I. & Wei, S. J. (2004). Does financial globalization induce better macroeconomic policies? *IMF Working Paper*, 04/84.